

Bachelorscriptie

Onder begeleiding van
Geertje Mak

Steven Kastelijns

Provo, vroege feministen?

S4153685

Inhoud

Inleiding.....	2
Status Quaestionis	5
Provo	5
feminisme.....	6
Belang van het onderzoek.....	9
Methode.....	10
De visie van Provo.....	11
Welk beeld komt naar voren over gender, in het Witte Wijvenplan en in het Witte Kinderenplan, met betrekking tot huwelijk en seksualiteit?	11
De visie van de MVM	14
Wat was het rondetafelgesprek dat door de NVSH georganiseerd werd?	14
Wie waren de deelnemers van het gesprek?	15
Op welke manier wordt dit gesprek bestudeerd?	15
Wat zegt d'Ancona over de verschillende onderwerpen?	15
Welke rol nam de NVSH in het gesprek aan en welke visie schuilt er achter de woorden van de NVSH?	17
Wat was de visie van Dolle Mina op seksualiteit en gender?	18
Op welke manier lijkt Provo op de verschillende vrouwenbewegingen en met welke vrouwenbeweging heeft Provo het meeste gemeen?.....	20
Conclusie	22
Literatuurlijst:	23
Secundaire Literatuur.....	23
Primaire Bronnen:.....	25
Websites:.....	25

Inleiding

Provo was in de jaren 60 een anarchistische protestbeweging. De beweging was, voornamelijk in Amsterdam, populair onder jongeren. Provo stond symbool voor de nieuwe naoorlogse generatie, die verandering wilde brengen in de samenleving. De beweging verzette zich tegen de bestaande 'burgerlijke cultuur'. De gewone man, die symbool stond voor deze burgerlijke cultuur, behoorde tot het zogenaamde 'klootjesvolk'.

Het begrip 'provo' roept, wanneer dit ter sprake komt, verschillende beelden op. Welk beeld iemand hiervan heeft, is afhankelijk van verschillende zaken. Ten eerste heeft iemand die Provo daadwerkelijk heeft meegemaakt er een ander beeld van dan iemand die het niet heeft meegemaakt. Daarnaast spelen iemands politieke voorkeuren ook mee, omdat progressieve mensen Provo eerder positief beoordelen en conservatieve en rechtse mensen eerder negatief. Provo was immers deels een linkse, maar vooral een progressieve, beweging.¹

Hoe mensen Provo tegenwoordig beoordelen is totaal verschillend, net als in de tijd waarin Provo nog bestond. De provo's zelf waren overtuigd van hun eigen gelijk; zij wilden de maatschappij veranderen. Ze zouden als nieuwe generatie de samenleving hervormen. Wat ze precies wilden doen was echter vaak onduidelijk. Wat ze niet wilden, was daarentegen wel duidelijk. Ze waren tegen de bestaande elite, tegen de burgerlijke cultuur, tegen het kapitalisme, tegen het fascisme en bovenal tegen het gezag. Personen en dingen werden onderwerp van kritiek, zoals het koninklijke huwelijk tussen prinses Beatrix en Claus van Amsberg. Tijdens deze viering werd een rookbom gegooid, waarmee de orde werd verstoord. De politie als instituut en burgemeester Van Hall van Amsterdam, die symbool stonden voor de macht in Amsterdam, kregen het ook zwaar te verduren. Regelmatig ontstonden opstootjes in de hoofdstad.

Het fenomeen dat jongeren de samenleving willen veranderen, is van alle tijden. De vriendengroep uit Nescio's werk *Titaantjes* wilde dit al.² Het vernieuwende aan Provo was echter het soort acties dat ze uitvoerde. De acties van Provo waren ludiek, nieuw en de beweging wist de aandacht van de media te trekken. Een voorbeeld hiervan is het fenomeen de 'happening', dat door Provo werd geïntroduceerd. Eén van inspiratiebronnen voor Provo, Robert Jasper Grootveld, begon in 1964 en 1965 met de eerste happenings. Deze trokken, onder andere van de media, veel bekijks. Wat bedoeling van deze Happenings was, is lastig te ontdekken. Voor een buitenstaander waren het vooral bijeenkomsten van Provo's en sympathisanten met als doel de autoriteit uit te dagen.³

De naam Provo komt van de term 'provocatie'. De term 'provo' werd geïntroduceerd in het proefschrift van de later omstreden criminoloog Buikhuisen. Hij plakte een nieuw etiket op de jongeren. Hij wees op het feit dat de jongeren vooral aan het provoceren waren 'om het provoceren' zelf.⁴ Het werk van Buikhuisen richtte zich vooral op de stijl van de provo's. Deze was nieuw, doordat de provo's de media in hun voordeel wisten te gebruiken. Buikhuisen doet echter geen eer aan de ideeën over de vormgeving van de samenleving die de provo's hadden. Het is lastig te onderzoeken wat de collectieve ideeën van Provo waren. De visies van de verschillende personen binnen de beweging kunnen uiteenlopen, maar er is wel een aantal manieren waarop iets ontdekt kan worden over de constructieve ideeën over de samenleving binnen Provo. Een belangrijke schrijver en ideoloog van Provo was Roel van

¹ Niek Pas, *Provo, mediafenomeen 1965-1967* (Amsterdam 2015) 10

² Nescio, *Titaantjes* (Haarlem 1918)

³ Niek Pas, *Provo, mediafenomeen*, 89

⁴ Wouter Buikhuisen, *Achtergronden van nozemgedrag* (Utrecht 1965)

Duyn. Hij nam de term provo van Buikhuisen over en maakte hier een geuzenterm van. Roel van Duyn was een van de belangrijkste schrijvers van het maandblad Provo. Hierin werden uiteenzettingen geschreven over alles wat fout was in de samenleving. Gezien het anarchistische karakter van Provo waren dit veel onderdelen uit de samenleving. Provo was dus vooral “tegen”.

Binnen Provo was er niet alleen kritiek op de samenleving, maar bestonden ook constructieve ideeën. Er waren plannen die als alternatief voor de bestaande situatie konden dienen, om zo de samenleving te veranderen. Of deze plannen daadwerkelijk goed zouden kunnen werken is onduidelijk, maar het feit is wel dat Provo ideeën had die nieuw waren. De ‘witte plannen’ van Provo zijn hiervan wellicht het meest bekend. Het Witte Fietsenplan is op kleine schaal daadwerkelijk uitgevoerd. Provo was van mening dat de uitstoot en de overlast, die het grote aantal auto’s in Amsterdam veroorzaakte, dusdanig ernstig was dat het fietsgebruik gepromoot moest worden. Hiertoe werden fietsen wit geleverd en beschikbaar gesteld voor algemeen gebruik. Later volgden andere ‘witte plannen’, zoals het Witte Schoorstenenplan, ook voor het milieu, het Witte Huizenplan, tegen de woningnood en voor betaalbaar wonen en het Witte Wijvenplan en het Witte Kinderenplan, voor de vrouwenemancipatie en de seksuele bevrijding.⁵

Hoewel Provo niet lang bestond en op haar hoogtepunt in 1967 opgeheven werd, is de achterliggende thematiek in deze plannen terug te vinden in latere protestbewegingen. In een interview met Roel van Duyn in *HP de Tijd* wijst hij erop dat Provo vooral de weg vrij heeft gemaakt voor latere protestbewegingen en intellectuele stromingen.⁶ De woningproblematiek is terug te vinden bij de krakers en de milieuproblematiek werd later mainstream en zelfs onderdeel van het politieke discours, door de oprichting van de ‘groene partijen’. De feministische tendens was terug te zien in de tweede feministische golf, die kwam rond 1970, met onder andere Dolle Mina en Opzij. Dolle Mina stond bekend als een beweging die ook bewust de media opzocht en zo haar standpunten uitdroeg. In die zin leek deze beweging op Provo.⁷

In de jaren van hernieuwd feminisme gedurende de jaren 60 en 70 speelde de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming, de NVSH, een belangrijke rol. De NVSH was een voortzetting van de Nieuw-Malthusiaanse bond, wat een vereniging was met seksuele hervorming als doel. Het oorspronkelijke idee van de Nieuw-Malthusiaanse bond was dat geboorteregeling noodzakelijk was. Dit idee kwam voort uit een economisch-maatschappelijk verlangen naar geboortebepierking; overbevolking zou namelijk een oorzaak zijn van veel sociale problemen in de samenleving. Hoewel de NVSH een voortzetting was van deze Nieuw-Malthusiaanse bond, opereerde de NVSH in een andere tijd, waarin nieuwe onderwerpen van discussie centraal stonden, zoals abortus. Er kan daarom betoogd worden dat de tweede feministische golf effect heeft gehad op de NVSH. Deze organisatie demonstreerde niet zo fel als Dolle Mina, maar veranderde wel door de ontwikkelingen in de maatschappij. Regelmatig was er ook contact tussen MVM, Dolle mina en de NVSH of waren er samenwerkingsacties.⁸

⁵ Hans Righart, *De eindeloze jaren zestig, Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995) 236

⁶ <http://www.hpdetijd.nl/2015-05-25/vandaag-zou-provo-50-jaar-zijn-geworden-interview-met-roel-van-duijn/>, geraadpleegd op 30-12-2015

⁷ Vilan van de Loo, *de tweede feministische golf in Nederland, de vrouw beslist* (Wormer 2005) 85

⁸ Anneke Ribberink, *Leidsvrouwen en zaakwaarneemsters, een geschiedenis van de aktiegroep Man Vrouw Maatschappij (MVM) 1968-1973* (Hilversum 1998),138

De Man-vrouw-maatschappij (MVM) is een andere organisatie die van belang was voor de tweede feministische golf. De MVM probeerde een algemene emancipatie van de vrouw te bereiken en niet alleen op seksueel gebied. De oprichting van deze organisatie kan gezien worden als de eerste uiting van de tweede feministische golf.⁹ Het speerpunt van de MVM was de ongelijke positie die vrouwen hadden ten opzichte van mannen in de samenleving. Joke Kool-Smit beschreef deze achtergestelde positie van vrouwen.¹⁰ Zij leverde niet alleen op papier een belangrijke bijdrage aan het bestaan van de MVM, maar was ook een van de leidsvrouwen. Ze kreeg veel reacties op haar artikel en concludeerde “dat er een club moest komen”.¹¹ Samen met Hedy d’Ancona, een andere invloedrijke figuur binnen de MVM, polste ze via brieven bij mensen of er interesse was in een mogelijke actiegroep. Dit mondde in oktober 1968 uiteindelijk uit in de oprichting van de MVM. De daadwerkelijke betekenis van de MVM werd door de kranten op verschillende manieren geformuleerd. De essentie van veel krantenkoppen was dat de MVM een organisatie was die “keuzevrijheid voor man en vrouw bepleitte, om te worden wat men wil” (Telegraaf 28-10-1968) en dat de MVM probeerde de “starre rolverdelingen te doorbreken” (NRC 30-10-1968).¹²

Hoewel het mogelijk moest zijn om kritiek te hebben, was de MVM van mening dat veranderingen over het algemeen altijd via de parlementaire weg moesten plaatsvinden.¹³ Tekenend hiervoor is het feit dat de prominente figuur Hedy d’Ancona in het kabinet Van Agt II in 1981 en 1982 staatssecretaris was van onder meer emancipatiezaken. Ze was hiervoor gevraagd door haar bijdragen aan de vrouwenemancipatie in onder meer de MVM.¹⁴

Dolle Mina was een organisatie die meer gericht was op confrontatie. De beweging ontstond in januari 1970. Kenmerkend voor Dolle Mina waren de ludieke acties waar de media dol op waren. Ze bond bijvoorbeeld openbare urinoirs dicht met roze linten en verbrandde korsetten.¹⁵ Waar Dolle Mina meer van het protesteren was, was de NVSH minder gericht op confrontatie. De overeenkomsten tussen Provo en Dolle Mina lijken daarom groter dan die tussen Provo en de NVSH. Dolle Mina en Provo waren beiden protestbewegingen. Het is echter interessant om te kijken naar de inhoudelijke verschillen tussen Provo en de feministische beweging. Zoals al gezegd is, zijn er inhoudelijke gemeenschappelijke standpunten met de andere bewegingen terug te vinden in bijvoorbeeld de ‘witte plannen’. Het Witte Kinderenplan en het Witte Wijvenplan waren bijvoorbeeld gericht op de emancipatie van vrouwen en op seksuele bevrijding. De onderzoeksvraag binnen dit onderzoek is: Hoe verhoudt het standpunt van Provo over gender met betrekking tot het huwelijk en seksualiteit, zoals dit terugkomt in het Witte Kinderenplan en het Witte Wijvenplan, zich tot de vrouwenbewegingen in de vorm van Dolle Mina, het tijdschrift de Sextant van de NVSH en het tijdschrift Lover van de MVM? Er wordt onderzocht in hoeverre er sprake is van overlap of verschil tussen de inhoudelijke standpunten van deze sociale bewegingen.

⁹ Liesbeth van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn? De vrouwenbeweging en de media* (Den Haag 1991), 144

¹⁰ Kool-Smit, Joke, ‘Het onbehagen bij de vrouw’, *De Gids* 130 (1967), 267-281

¹¹ Kool-Smit Joke, *Er is een land waar vrouwen willen wonen teksten 1967-1981* (Amsterdam 1984) 293

¹² Van Zoonen, *Strijdende vrouwen*, 146

¹³ Hedy d’Ancona, *Het persoonlijke is politiek* (Amsterdam/Antwerpen 2003) 52

¹⁴ Ibidem) 53

¹⁵ Van Zoonen, *Strijdende vrouwen*, 159

Provo

Over provo is in het verleden al geschreven. Allereerst bestaan er eigentijdse typeringen over Provo, zoals het proefschrift van Buikhuisen. In dit onderzoek werd het oude begrip 'nozem' door Buikhuisen opnieuw geformuleerd als het begrip 'provo'. Deze visie, van jongeren die alleen protesteren om het protesteren, is wellicht een achterhaalde visie. Buikhuisen kon op dat moment niet voorspellen welke sociale bewegingen er nog na Provo zouden volgen. Provo kan namelijk ook gezien worden als het begin van een nieuwe tijd. Na Provo kwamen immers ook andere nieuwe bewegingen, zoals Nieuw-Links in de politiek en de Kabouterbeweging die werd opgericht door oud-provo's Roel van Duyn en Jasper Grootveld.

Toch vormt het onderzoek van Buikhuisen wel een breuk in het denken over jongerengroepen. Voordat zijn werk gepubliceerd werd, overheerste het idee dat rebellerende jongeren een afwijking van de bestaande moraal waren en dat deze groeperingen aangepast moesten worden aan de norm.¹⁶ In onderzoek na de publicatie van het onderzoek van Buikhuisen werden probleemjongeren meer als een 'kritische generatie' neergezet.¹⁷ Tjitske Akkerman wijst op het feit dat sommige provoleden ook in latere bewegingen een prominente rol kregen. Het feit dat Provo onderdeel was van een kritische generatie lijkt hiermee bevestigd.¹⁸ De bundel, die in 1967 onder redactie van Frenkel uitkwam, heeft ondanks het feit dat deze uit de provotijd zelf komt, oog voor het feit dat Provo gezien kan worden als een onderdeel van een grotere verschuiving binnen de samenleving.¹⁹ Gezien het feit dat deze publicatie van Frenkel gedateerd is, is dit werk, net als het werk van Buikhuisen, meer bronmateriaal over hoe mensen rond de tijd van het bestaan van Provo, dachten over Provo, dan een wetenschappelijke analyse ervan.

Het is niet eenvoudig om Provo te typeren. Het dilemma hierbij is door Ruud Koopmans uitgelegd. Wanneer getracht wordt om het verleden te duiden, wordt vaak een typering gebruikt. Deze typering van een tijdperk kunnen veranderen of te vaag en algemeen zijn. Elk decennium krijgt vaak een eigen typering. Zo worden de jaren 50 vaak 'de rustige jaren' genoemd en worden de jaren 60 aangeduid als de protesttijd.²⁰ Ruud Koopmans is het echter niet eens met deze simplistische afbakening van decennia. In zijn visie zijn er golfbewegingen zichtbaar van politiek protest in Nederland.²¹ Provo valt daarbinnen in de eerste golf, die ongeveer tot de val van het kabinet Den Uyl in 1977 duurde. Ruud Koopmans plaatst Provo daarmee in een breder perspectief van protest in Nederland.

Provo kan ook bekeken worden vanuit de persoonlijke verhalen van leden van Provo. Hierbij wordt het persoonlijke verhaal exemplarisch voor een beeld dat bestaat van die tijd.

¹⁶ Tjitske Akkerman en Siep Stuurman, *De zondige Riviera van het katholicisme, een lokale studie over feminisme en ontzuiling 1950-1975*, (Amsterdam 1985), 27

¹⁷ J. v.d. Lans, 'Beeldvorming over de jeugd', in *Psychologie van Maatschappij* 13 (1980)

¹⁸ Tjitske Akkerman, *Zondige Riviera*, 32

¹⁹ F.E. Frenkel, 'Inleiding', in; F.E. Frankel (red) *Provo, Kanttekeningen bij een deelverschijnsel*, (Amsterdam 1967) 7-17, alhier 10

²⁰ Ruud Koopman, 'Van Provo tot Rara, golfbewegingen in het politiek protest in Nederland', in: Jan Willem Duyvendak e.a. (red.) *Tussen verbeelding en macht, 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland* (Amsterdam 1991), 59-77, alhier 60

²¹ Koopman, 'Golfbewegingen in Nederland', 63

Deze persoonlijke verhalen kunnen biografieën zijn, maar ook memoires. Een voorbeeld is de autobiografie van Roel van Duyn *diepvriesfiguur* (2012).²² Het probleem met biografieën en memoires is echter dat ze nooit een volledig beeld geven van de hele beweging. Dit soort literatuur richt zich altijd op een persoon en zijn of haar persoonlijke verhaal. Iedere persoon is echter verschillend en vertelt een ander verhaal over zijn of haar beleving van een bepaalde tijd. Met persoonlijke verhalen kan een beeld getoond worden, maar dit wordt nooit een volledig beeld. De provobeweging had immers ook genoeg zogenaamde meelopers. Niet iedereen was ideologisch even sterk onderbouwd en sommige mensen deden alleen vanuit een sensatiezucht mee met Provo. Zij waren helemaal niet bezig met het hervormen van de samenleving. Door verhalen van individuen te gebruiken, wordt de bredere beweging wellicht tekortgedaan.

feminisme

Over feminisme is al literatuur verschenen. Er kan zowel naar de vorm van uiting van de beweging als naar de inhoud ervan gekeken worden. Het werk van Liesbeth van Zoonen is een typisch voorbeeld van literatuur die op de publieke identiteit is gericht.²³ Van Zoonen onderzocht hoe de media reageerden op de vrouwenbeweging. Ze stelde in de afbakening van het onderzoek dat een collectieve identiteit niet statisch is. Een collectieve identiteit is volgens haar fluctuerend en onderhevig aan onderhandeling en strijd. Een andere vooronderstelling die Van Zoonen hanteerde, is dat de publieke identiteit afhankelijk is van de relatie met de media. Ook het artikel van Anneke Ribberink is gericht op de media en uitingsvormen, oftewel de publieke identiteit.²⁴ Aangezien dit onderzoek zich richt op inhoudelijke verschillen, wordt hier verder niet veel aandacht aan besteed. Dit onderzoek is gericht op de interne identiteit. Dit gaat om de visie van verschillende bewegingen en niet om hoe die bewegingen gezien werden door de rest van Nederland.

Over de verschillende feministische bewegingen zijn al verscheidene werken verschenen. Een eenvoudig informatieboekje ter promotie van het feminisme is *Wat is feminisme?*, dat is geschreven door de feministe Anja Meulenbelt.²⁵ Zij maakte zelf deel uit van Dolle Mina. Hierdoor is dit boek getekend, omdat een kritische reflectie ontbreekt. Een aantal werken is specifiek gericht op een organisatie.²⁶ Irene Costera Meijer besprak in haar proefschrift hoe het feminisme in Nederland ontstond.²⁷ Het grote belang van dit werk is dat Meijer laat zien hoe vrouwen zichzelf als onafhankelijk individu gingen zien. Volgens haar zagen vrouwen zichzelf in het verleden vooral als 'vrouw van'. Deze strijd om de 'vrouw' als persoon werd de inzet van een strijd die politiek werd. Identiteit werd onderdeel van deze strijd. Het probleem met geschiedschrijving over het feminisme is het feit dat bronnen en de geschiedschrijving vaak door elkaar lopen. Er kan gesteld worden dat vroege terugblikken en

²² Roel van Duyn, *Diepvriesfiguur: autobiografie* (Amsterdam 2012)

²³ Liesbeth van Zoonen, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn, de vrouwenbeweging en de media* (Nijmegen 1991)

²⁴ Anneke Ribberink, 'Man vrouw maatschappij in actie, een politieke organisatie in de tweeslachtige late jaren zestig', in: Marian van der Klein en Saskia Wieringa (red.) *Alles kon anders, protestreportoires in Nederland 1965-2005* (Amsterdam 2006) 71-86

²⁵ Anja Meulenbelt, *Wat is feminisme?* (Amsterdam 1981)

²⁶ Ribberink, *Leidsvrouwen en zaakwaarneemsters*; Gé Nabrink, *Seksuele hervorming in Nederland, achtergronden en geschiedenis van de Nieuw-Malthusiaanse Bond (NMB) en de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming (NVSH) 1881-1971* (Nijmegen 1978)

²⁷ Irene Costera Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek, feministische bewustwording in Nederland 1965-1980* (Amsterdam 1996)

geschiedschrijving over het feminisme door prominente figuren uit het feminisme, in feite nog deel uitmaakten van het feministische tijdperk.²⁸ Ook Costera Meijer had hiermee te maken. Desondanks is haar werk wel een belangrijke publicatie binnen de geschiedschrijving over het feminisme.

Een ander algemeen overzichtswerk komt van Vilan van de Loo.²⁹ Van de Loo nam de NVSH mee in het overzicht van de tweede feministische golf. Dit is echter arbitrair. De NVSH was immers oorspronkelijk niet direct een protestbeweging. De beweging werd echter wel meegetrokken in het discours van het feminisme, door de nieuwe discussiepunten als abortus en seksuele bevrijding. Onderwerpen die raakvlakken hadden met het onderwerp van de NVSH, werden door het feminisme ter discussie gesteld. Zaken als seksuele vrijheid en vrouwenrechten werden een 'hot item'.

Provo en de vrouwenbeweging waren beide sociale bewegingen. Een goede afbakening van een sociale beweging als concept, is echter niet eenvoudig. Hoewel Dolle Mina en de MVM beide tot de vrouwenbeweging behoorden, verschilden ze wel van elkaar. Vaak hebben verschillende organisaties of stromingen invloed op elkaar en zijn ze verstrengeld, terwijl ze strikt genomen niet altijd tot dezelfde beweging behoren. Sociale bewegingen zijn ook niet statisch. Jan Willem Duyvendak probeerde in de inleiding van zijn bundel over sociale bewegingen vast te stellen wat een sociale beweging wel of niet inhoudt. Hij stelde dat een sociale beweging onder andere politieke doelen heeft en deze probeert te bereiken op een niet-geïstitutionaliseerde wijze. Deze afbakening maakt hij om belangenvereniging, zoals de Algeme Nederlandse Wielerbond (ANWB), voor de definitie uit te sluiten.³⁰ Het probleem met deze definitie is echter enerzijds dat een belangenorganisatie als de NVSH hier niet onder valt. De NVSH had echter een doelstelling die in het verlengde van de doelen van de feministen lag. Anderzijds is deze definitie een probleem, omdat het geen recht doet aan veranderingen die het feminisme, niet alleen in de politiek, bracht.

Van de Loo en Costera Meijer stelden beiden dat de tweede feministische golf begon met *Het onbehagen bij de vrouw*.³¹ Joke Kool Smit was voor een themanummer van *De Gids* gevraagd een stukje te schrijven over onbehagen. Dit mondde echter uit in, wat achteraf het begin van een nieuwe feministische golf bleek te zijn.

Van Dolle Mina wordt vaak gedacht dat dit een beweging was die alleen uit vrouwen bestond. Dolle Mina is echter deels opgericht door mannen. De beweging is gestart door drie mannen met hun vriendinnen, namelijk Michel en Alex Korzec en hun vriendinnen Dunja Verweij en Rita Hendriks en het stelletje Huub Philippens en Anne Marie Vankan. Michel Korzec beschreef de oprichting van Dolle Mina in een verzamelwerk van korte artikelen die hij geschreven heeft.³² Hij beschreef hoe zij zessen hun verlangen om de wereld te verbeteren niet kwijt konden in bestaande organisaties. Bij toeval kwamen ze via de Franse schrijfster Simone de Beauvoir en een boek over Wilhelmina Drucker op het idee om Dolle Mina op te richten. Dit beeld van Dolle Mina en de oprichting ervan is hierdoor een beeld van een organisatie die niet vanuit een hogere waarheid is opgericht. Dolle Mina ontstond volgens Korzec, doordat een paar jonge mensen 'nu eenmaal ergens hun ei in kwijt moesten'. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in de oprichting van Dolle Mina. Korzec zet zich daarmee af tegen het beeld dat andere oudleden van dolle mina hanteren, Zoals Anja

²⁸ Mineke Bosch, Boek review: *Het persoonlijke wordt politiek, feministische bewustwording in Nederland 1965-1980*

²⁹ Vilan van de Loo, *De tweede feministische golf in Nederland, de vrouw beslist* (Wormer 2005)

³⁰ Jan Willem Duyvendak (red.) *Tussen verbeelding en macht, 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland* (Amsterdam 1992), 14-15

³¹ Joke Kool Smit, 'Het onbehagen bij de vrouw', *De Gids* 130 (1967) 267-281

³² Michel Korzec, *Ik kan alles uitleggen* (Amsterdam 1994), 107

Meulenbelt. Korzec zet zich af tegen Dolle mina als een onvermijdelijk,teleologisch eindpunt van jaren vrouwenonderdrukking. Korzec ziet het ontstaan van Dolle mina meer als een toevallige samenloop van omstandigheden.

Belang van het onderzoek

Er is niet veel vergelijkend onderzoek gedaan naar de vraag hoe de verschillende sociale bewegingen invloed op elkaar hadden. Dit is vreemd, aangezien veel personen die actief waren binnen sociale bewegingen in de jaren 60 vaak wel onderling contact hadden, elkaar ontmoetten of elkaar op een andere wijze kenden. Korzec heeft zelfs beweerd dat Dolle Mina in feite de methodes van Provo imiteerde.³³ De methodes van Dolle Mina kwamen volgens hem voort uit “leef, ongeduld en een portie ongeletterdheid”. Deze factoren zijn volgens Korzec onontbeerlijk voor nieuwe sociale bewegingen. Een relatief gedateerd werk dat de pretentie heeft een heel tijdperk te beschrijven, is het werk van Todd Gitlin, *Sixties, Years of hope, days of rage*.³⁴

Hoewel er over de afzonderlijke sociale bewegingen wel literatuur bestaat, is er weinig literatuur te vinden over de onderlinge verhoudingen tussen die bewegingen in Nederland. Er is geschreven over hoe de verschillende vrouwenbewegingen invloed op elkaar hadden, maar niet over de verhoudingen tussen Provo en de vrouwenbeweging. Ondanks dat er wel geschreven is over hoe de vorm en uitingen van sociale bewegingen overlappen, is de inhoudelijke uitwisseling van sociale bewegingen nog weinig besproken. Dit is vreemd, aangezien Korzec wel kort over een verband tussen Provo en Dolle Mina sprak. Dit onderzoek kan dit gat in de literatuur niet geheel vullen, maar is hier wel een kleine bijdrage aan.

Dit onderzoek zal gender bekijken met betrekking tot het perspectief op huwelijk en seksualiteit, zoals dit terugkomt in het Witte Wijvenplan en het Witte Kinderenplan. Er zal onderzoek gedaan worden naar de mate waarin deze perspectieven en denkbeelden terugkomen binnen de drie genoemde vrouwenbewegingen. Deze plannen zijn bedacht door Irene van de Weetering, die raadslid was voor Provo in Amsterdam, en behoorden tot het grotere geheel van de ‘witte plannen’ die door Provo zijn bedacht. Er wordt gekeken in hoeverre deze ideeën zijn terug te vinden in het feministische gedachtegoed, zoals dit tot uiting is gekomen in de verschillen tussen de feministische stromingen. Als ijkpunt voor dit gedachtegoed van de feministische stromingen wordt het rondetafelgesprek gebruikt, dat gehouden is door verschillende organisaties die zich verbonden voelden met de discussie over het huwelijk. Dit rondetafelgesprek is in 1969 door *Sextant* georganiseerd als een debat over ‘de zin en onzin van het huwelijk en het gezin’.³⁵ Er is voor deze bron gekozen, omdat de verschillende standpunten van de organisaties hierin duidelijk worden en daadwerkelijk worden uitgesproken. Vaak lagen de standpunten van de verschillende bewegingen dicht bij elkaar. Zo waren vrijwel alle vrouwenbewegingen van mening dat de vrouw achtergesteld was.³⁶ In een gesprek als dit rondetafelgesprek worden de verschillen tussen de bewegingen verduidelijkt.

Dolle Mina heeft echter nooit deelgenomen aan dit gesprek, aangezien deze beweging pas later (in 1970) werd opgericht. Omdat Dolle Mina wel belangrijk is geweest binnen de tweede feministische golf en daar zeker ook bij hoorde, wordt Dolle Mina in dit onderzoek ook meegenomen. De visie van Dolle Mina op gender wordt gezocht in de algemene secundaire literatuur.

³³ Korzec, *Ik kan alles uitleggen*, 108

³⁴ Todd Gitlin, *Sixties, Years of hope, days of rage* (New York 1987)

³⁵ Costera Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek*, 88

³⁶ Ribberink, *Leidsvrouwen en zaakwaarneemsters*, 138

De volgende onderzoeksvragen zullen worden gebruikt om antwoord te geven op de onderzoeksvraag.

1. Welk beeld over het huwelijk en seksualiteit komt terug in Het Witte Wijvenplan en het Witte kinderenplan van Provo?
2. Welke verschillende ideeën hadden de NVSH, Dolle Mina en de MVM over gender, met betrekking tot het huwelijk en seksualiteit?
3. Met welke organisatie had Provo de meeste overlap met betrekking tot de denkbeelden over seksualiteit en het huwelijk?

Methode

Dit onderzoek maakt een vergelijking tussen verschillende sociale bewegingen. Het kan echter lastig zijn om te achterhalen wat de ideologie en mening van een sociale beweging was over een bepaald onderwerp. Binnen een sociale beweging kunnen er zelfs tegenstrijdigheden zijn, omdat verschillende personen binnen de sociale beweging verschillende meningen kunnen hebben over een onderwerp. Het kan ook lastig zijn om de mening over een onderwerp te vinden. Provo heeft een enorm archief achtergelaten van tijdschriften, pamfletten, interviews, enzovoort. Het is onmogelijk om voor dit onderzoek dit gehele archief te behandelen. Het is daarom noodzakelijk om hierin keuzes te maken. Voor de afbakening van dit onderzoek is gekozen voor twee plannen waarin de visie van Provo over het onderwerp gender terug te vinden is, namelijk het Witte Kinderenplan en het Witte Wijvenplan.

Zelfs wanneer een bronnenkeuze is gemaakt, kan er nog niet direct een beeld van de visie op gender gevormd worden. Bronnen moeten geïdentificeerd worden, wat betekent dat de volgende vragen ervoor gesteld worden: Wat betekenen deze bronnen? Wat kan met deze bronnen gedaan worden? Kunnen de bronnen direct letterlijk geïnterpreteerd worden of is er meer informatie nodig voor de duiding van de bronnen? Dit onderzoek richt zich op het beeld van Provo over gender. De witte plannen waren ideeën voor de samenleving. De plannen van Provo – en met name de witte plannen – waren echter niet altijd plannen waarvan Provo zelf dacht dat ze ooit uitgevoerd zouden worden. Het letterlijk interpreteren van de bronnen is daarom niet zinvol. Achter de witte plannen zat een gedachtegoed. Om te achterhalen wat Provo dacht, is het daarom niet zinvol om de plannen woord voor woord te bestuderen, maar is het zinvoller om te analyseren wat Provo zelf over die plannen dacht. Hoe Provo zelf dacht over de plannen en welk beeld ze over een onderwerp had, komt goed terug in interviews met voormalige provo's. Deze interviews zijn terug te vinden in het archief van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG). Aan deze interviews, waaronder het interview met Irene van de Weetering, die het Witte Wijvenplan indiende bij de gemeenteraad, kan de mening van Provo over gendervraagstukken ontleed worden.

De eerste deelvraag wordt beantwoord door te kijken naar wat een plan daadwerkelijk inhield. Hierbij wordt daarom gekeken naar de inhoud van het plan zelf. Daarna wordt een duiding gegeven van het plan. Er wordt naar het achterliggende idee van het plan gezocht. Dit achterliggende idee – datgene wat Provo probeerde te bereiken – wordt gezocht in interviews met prominente provofiguren. Er wordt gekeken naar hoe zij over de plannen dachten. Deze interviews zijn terug te vinden in krantenknipsel in het archief van Archief van Provo. Dit archief bevindt zich in het International Institute of Social History te Amsterdam. Het is uiteraard ook mogelijk om alleen naar de plannen zelf te kijken. Provo was echter een bijzondere beweging. Het was deels een protestbeweging. Het provoceren maakte deel uit van de identiteit van Provo. De beweging wilde daarom absoluut niet zelf het establishment worden. De plannen van Provo kunnen om die reden meer gezien worden als een protest aan sich. Om desondanks toch de ideeën van Provo te achterhalen, is het noodzakelijk om te kijken naar de eigen visie van Provo over de plannen.

Voor de visie van de verschillende andere bewegingen; Dolle Mina, MVM en de NVSH zal er op een andere manier gekeken worden. Hierbij zal het rondetafelgesprek gebruikt worden. De visie van MVM zal gezocht worden in de woorden van Hedy d'Ancona, die namens de MVM aan het

gesprek deelnam. De NVSH was gesprekleider. De visie hiervan zal minder letterlijk uit gesprek worden gehaald maar uit de omstandigheden van het gesprek. Voor de visie van Dolle mina zal gekeken worden naar één pamflet dat Dolle mina uitdeelde, en de algemene secundaire literatuur zal gebruikt worden.

Provo heeft bestond uit meer mensen dan alleen Irene van de Weetering. Er waren ook meer plannen dan alleen het Witte Wijvenplan en het Witte Kinderenplan. Aangezien deze plannen echter veel zeggen over gender, en aangezien Irene van de Weetering één van de weinigen was die binnen provo over gendervraagstukken schreef, zal voor dit onderzoek Provo en de visie van Irene van de Weetering gelijk zijn.

De visie van Provo

Het Witte Wijvenplan was een plan van Provo. Provo bemachtigde in 1966 een zetel in de gemeenteraad van Amsterdam. Achtereenvolgens zaten Bernard de Vries, Luud Schimmelpennick en Irene van de Weetering in de gemeenteraad. Na Irene van de Weetering, nam Roel van Duyn plaats op de zetel. Het wisselen van de bezetting van deze zetel was een bewuste keuze. Hier is voor gekozen voor de vernieuwing en om geen establishment te worden. Door het wisselen bleef de partij vernieuwend, wat ze vonden passen bij de identiteit van Provo. Irene van Weetering diende op 19 maart 1969 het Witte Wijvenplan in bij de gemeenteraad. De essentie van het plan werd door Irene genoemd in een interview met De Telegraaf: *“Ze hoeft niet lang over haar woorden te zoeken en zei: dat gaat over geboortebeperving en de seksuele opvoeding. Daar wordt in Nederland toch nauwelijks iets aan gedaan? Ja, de NVSH doet haar best. Dat is echter een particuliere organisatie die alleen kan vragen: ‘we zijn er; komen jullie?’”*³⁷

Irene van de Weetering zag in feite een proactieve houding vanuit de overheid voor zich, die jongeren leerde over seks. Deze proactieve houding moest volgens haar vorm krijgen via de uitbreiding van consultatiebureaus. Van de Weetering wilde dat deze bureaus zich ook op de jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar gingen richten; ook voor hen moest het mogelijk zijn om advies en voorlichting te krijgen. Daarnaast moest de overheid – in dit geval het Amsterdamse bestuur – ervoor zorgen dat jongeren ook opgeroepen werden voor vrijwillige gesprekken over onder andere seksualiteit.

Welk beeld komt naar voren over gender, in het Witte Wijvenplan en in het Witte Kinderenplan, met betrekking tot huwelijk en seksualiteit?

Allereerst is het belangrijk te beseffen dat Irene van de Weetering, de vrouw die het Witte Wijvenplan indiende bij de gemeenteraad, zelf ook dacht dat het plan nooit daadwerkelijk uitgevoerd zou worden.³⁸ In een interview gaf ze aan dat het hele plan voor haar deels ook ‘schoppen tegen heilige huisjes’ was. De betekenis van dit plan kan daarom ook gezien worden als een poging om vrouwen seksueel te bevrijden. In de ogen van Van de Weetering stond en staat de (katholieke) kerk tegenover dat ideaal. Zo stelde ze:

“Ik denk bijvoorbeeld niet dat de katholieke kerk een voorstander is van mijn witte-wievenplan, dat aan alle geslachtsrijpe meisjes een volledige sexuele vrijheid garandeert”.

Maar levert dat dan geen gevaren op, bijvoorbeeld voor de volksgezondheid?

“Zoals het nu gaat wel, maar het witte-wievenplan wil juist met het oog daarop een aantal, laten we zeggen, voorzieningen, waardoor de zaken wat meer in de hand gehouden kunnen worden”.

³⁷ Archief Provo, inventarisnummer: doos 23, map 3, International Institute of Social History, Amsterdam: Onbekend krantenartikel, *Telegraaf*, 6 april 1966

³⁸ ‘Provo na de dood van Provo, hedy d’Ancona over de levensvatbaarheid van de hinderlijk witte plannen van welee’, onbekende krant, Archief Provo, inventarisnummer: doos 23, map 3, International Institute of Social History, Amsterdam

In dat kader beschouwt zij het huwelijk “als de grootste practical-joke aller tijden” en zal ze blijven strijden voor emancipatie van de vrouw op seksueel gebied. “Gewoon omdat ik het niet laten kan.”³⁹

Toch is dit plan niet alleen een proefballonnetje. Er zit een duidelijk beeld achter dat Van de Weetering had van seksualiteit. Van de Weetering sprak alsof het plan een kinderachtig plagen is van de gemeenteraad. Ze bagatelliseerde hiermee haar eigen visie. Ze was immers een belangrijk persoon binnen Provo. Toen ze Roel van Duyn benaderde over haar ideeën over seksualiteit en voorlichting, werd ze met open armen ontvangen. Van Duyn gaf aan het met haar eens te zijn en stimuleerde haar om haar ideeën uit te werken.⁴⁰ Door de ideeën van Irene van de Weetering werd een bijdrage geleverd aan het gehele gedachtegoed van Provo. Van de Weetering vertolkte een deel van de ideologie die Provo had; in dit geval op het gebied van seksualiteit.

In het plan kwam naar voren dat er betere seksuele voorlichting moest komen. Van de Weetering vond dat de NVSH goede bedoelingen had, maar niet het gat kon vullen; ook jongeren onder de 21 zouden toegang moeten krijgen tot seksuele voorlichting. Van de Weetering wilde meer seksuele vrijheid en ze wilde de bestaande deugdelijkheid van seksualiteit laten verdwijnen. Deze deugdelijkheid en preutsheid op seksueel gebied was volgens haar afkomstig uit de kerk, omdat de kerk verwachtte dat vrouwen als maagden het huwelijk intraden. Volgens Irene van de Weetering bestond er een misplaatst vrouwbeeld.

“Het ideale vrouwbeeld is bijvoorbeeld nog altijd de maagd; voor de rijpe vrouwelijkheid is geen belangstelling.”⁴¹

Van de Weetering was vooral geëngageerd door de discrepantie tussen de werkelijkheid van haar tijd, waarin tieners lichamelijk volwassen worden en seksueel actief wilden zijn, en het feit dat de bestaande organisaties niet in staat waren om de jeugd hierin te begeleiden. Die organisaties schoten in de praktijk tekort in de begeleiding tijdens het volwassen worden op seksueel gebied.

Het is opvallend dat Van de Weetering niet alleen benoemde dat seksuele voorlichting in het belang van de vrouw was. Ze benoemde ook het belang van het kind; ongewenste kinderen kregen in haar ogen niet de liefde en aandacht die ze verdienden en nodig hadden.

“Er komen tegenwoordig zoveel kinderen ter wereld die niet gewenst worden.”⁴²

Van de Weetering leek daarom meerdere intenties met het plan te hebben, omdat er werd geprobeerd om meerdere dingen tegelijk te veranderen. Aan de ene kant moest de seksuele voorlichting het leven van jeugdigen verbeteren en daarnaast werd het leed van ongewenste kinderen aangepakt. Dit fenomeen, dat een plan meerdere problemen moet oplossen, was tevens te zien in het Witte Kinderenplan. Het idee hiervan was simpel. Volgens Provo speelden kinderen te weinig buiten en samen met elkaar. Daarom bedacht de beweging dat moeders ook op andere kinderen konden letten die buiten speelden. Elke middag kon er een moeder op een groep kinderen letten. Deze verantwoordelijkheid rouleerde binnen een groep moeders en vaders, die vrijwillig aan dit project meededen. Twee moeders die meededen aan het project werden hiervoor geïnterviewd:

³⁹ Frans Hulskorte, onbekend krantenartikel, *Vrij Nederland*, (28 mei 1966) Archief Provo, inventarisnummer: doos 23, map 3, International Institute of Social History, Amsterdam

⁴⁰ Niek Pas, *Provo, mediafenomeen 1965-1967* (Amsterdam 2015) 142

⁴¹ ‘onbekend krantenartikel’, Archief Provo, inventarisnummer: doos 23, map 3, International Institute of Social History, Amsterdam

⁴² ‘onbekend krantenartikel’, *Het Parool*, 26 april 1966: Archief Provo, inventarisnummer: doos 23, map 3, International Institute of Social History, Amsterdam

Annemarie de Swaan-Arons en Marguérite Prakke: "het plan is niet in de eerste plaats opgezet om de moeders te ontlasten, maar het ging om de kinderen"

"In het begin waren er ook de vaders in de oppasdienten ingeschakeld, onder hen verschillenden die actief in Provo waren. Maar de kinderen werden groot, de vaders hebben hun werk. Het is misschien wel jammer dat dit facet van het plan, m t de verburgerlijking, de mist inging. Uit Zweedse onderzoeken is namelijk gebleken dat het mannelijke element in de opvoeding van kleine kinderen te zwak is vertegenwoordigd, en om daar iets aan te doen, heeft men een campagne gevoerd om jongens ertoe te krijgen banen als gezinsverzorger of kleuterleider te kiezen. Met succes."⁴³

Het was uitdrukkelijk niet de intentie om moeders te ontlasten van het moederschap. De focus lag op het belang van het kind. Het feit dat de moeders en vaders hierdoor meer tijd overhielden, was een bijkomstig voordeel.

Het is opvallend dat niet alleen de moeders de verantwoordelijk om op de kinderen te passen deelden, maar dat ook de vaders meededen. Dit waren vooral de vaders die lid waren van Provo. In de praktijk werkte dit minder goed, omdat de vaders deze taak niet konden combineren met hun werk. De intentie om een bepaalde genderrolverdelingen te laten verdwijnen was er echter wel. Provo tartte daarmee dus aan de bestaande rolverdeling in het huwelijk van de huismoeder.

⁴³ Archief Provo, inventarisnummer: doos 23, map 3, International Institute of Social History, Amsterdam: Onbekend krantenartikel

De visie van de MVM

Wat was het rondetafelgesprek dat door de NVSH georganiseerd werd?

In 1969 werd er een themanummer geweid aan het fenomeen huwelijk. In de inleiding van dit nummer werd het onderwerp als volgt geïntroduceerd:

“Partnerruil, contactadvertenties, communes—verschijnselen die erop duiden dat huwelijk en gezin niet meer zulke vanzelfsprekende zaken zijn, als zij nog maar kort geleden leken. Betekent dit alles dat wij aan de rand van ons moreel faillissement staan of maken wij een periode mee waarin allerlei normen een herwaardering ondergaan? Een herwaardering die sommige mensen moreel hoger aanslaan dan de situatie van gisteren? Op deze vragen tracht dit nummer van Sextant –uitgebreid in verband met het belang van dit onderwerp—een voorlopig antwoord te formuleren.”⁴⁴

Deze introductie roept verschillende vragen op. Hoewel er geen direct antwoord wordt gegeven op deze vragen, schuilen er wel veel onduidelijkheden en suggestieve zinnen in deze inleiding. In dit redactionele stuk werd bijvoorbeeld gesuggereerd dat het nodig was om het huwelijk te evalueren. Dit is een relatief subjectieve gedachte. Iemand anders kon immers vinden dat dit helemaal niet nodig was. Ook de gedachte dat er sprake was van een verandering in de samenleving met betrekking tot het huwelijk, was suggestief. Er werd gezegd dat in dit nummer gepoogd werd om een antwoord op de vragen te vinden. Deze redactionele inleiding over het waarom van het themanummer, was echter verre van objectief. Door het concept huwelijk in twijfel te stellen, werd al deels stelling genomen. Dit themanummer ging dus niet om de vraag of het huwelijk achterhaald was, maar meer over de vraag waarom het huwelijk achterhaald was.

Een van de bijdragen aan dit themanummer was het rondetafelgesprek tussen verschillende organisaties en mensen die zich sterk betrokken voelden bij deze problematiek. Hoewel de redactionele inleiding redelijk suggestief was, is wel gepoogd enige diepgang aan het nummer en aan de discussie te geven. Dit werd gedaan door het huwelijk in historisch perspectief te zetten, waarvoor twee schrijvers zijn gevraagd. De artikelen van de twee schrijvers vormden de aanleiding en insteek van het rondetafelgesprek. Het eerste artikel ging over *“De historische ontwikkeling van het huwelijk en gezin”*, door Dr. J. van Ussel.⁴⁵ Hij is tot de conclusie gekomen dat het huwelijk een betrekkelijk nieuw fenomeen is. Het tweede artikel is een *“beschouwing over samenlevingsvormen die mogelijk zijn naast het huwelijk en de voor- en nadelen hiervan”*, dat is geschreven door drs. Manuel van Loggum.⁴⁶ De redactie probeerde hiermee diepgang te geven aan de discussie. Het was echter ook arbitrair om slechts deze twee artikelen te gebruiken voor de discussie. Elke keuze voor een invalshoek is een subjectieve keuze. Er zijn immers meerdere invalshoeken mogelijk. Het is bijvoorbeeld ook mogelijk om een bioloog te vragen over hoe dieren met elkaar omgaan in relaties of hoe verschillende culturen en religies het huwelijk zien. Daarnaast kan vanuit het perspectief van een psycholoog of pedagoog naar het huwelijk gekeken worden. Het is altijd noodzakelijk om inhoudelijke keuzes te maken, omdat het behandelen van alle manieren waarop het huwelijk benaderd kan worden, niet mogelijk is. Het kan de redactie daarom niet verweten worden dat ze een keuze heeft gemaakt, maar het is wel van belang om te zien dat er onbewust of bewust wel een keuze is gemaakt voor de invalshoek van de discussie.

⁴⁴ Hans Baaij, ‘voorwoord’, *Sextant* 10 (1969), 3

⁴⁵ J. van Ussel, ‘zin en onzin over het gezin’, *Sextant* 10 (1969) 5-8

⁴⁶ Manuel van Loggum, ‘het huwelijk, de enige mogelijkheid’, *Sextant* 10 (1969) 9-11

Wie waren de deelnemers van het gesprek?

Een van de personen die meedeed aan het gesprek was G.J. Smit, die namens de NVSH de leider van het gesprek was. De NVSH dacht hiermee misschien neutraal in deze discussie mee te doen en het gesprek te leiden. Andere deelnemers waren Dr. J. Prins, een gezinspsycholoog, Joke Swiebel, hoofdbestuurslid van de Nederlandse Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit (COC), drs. Nico Torenstra, directeur van het Amsterdamse jongerentrefpunt 'Fantasio', Kees de Boer, namens de kritische Universiteit Tilburg, Paul de Hen, economisch redacteur van Het Vrije Volk en de redactie van de Sextant, in de persoon van Hans Baaij. Ten slotte was Hedy de Boer-d'Ancona aanwezig namens de MVM.

Op welke manier wordt dit gesprek bestudeerd?

Het is lastig om te zien in hoeverre personen in het gesprek hun persoonlijke mening uitspraken of de mening van de organisatie waar ze deel van uitmaakten. Vaak liepen deze meningen ook door elkaar heen. In dit onderzoek wordt er echter wel van uitgegaan dat de personen voornamelijk namens de organisatie spraken. De personen waren immers uitgenodigd als afgevaardigden van hun organisatie.

Dit gesprek is eerder door Irene Costera Meijer geanalyseerd. Bij haar bestudering van het gesprek ligt de nadruk vooral op de rol van Hedy d'Ancona. De belangrijkste conclusie van haar analyse was dat Hedy d'Ancona een speciale positie innam in het gesprek. Zij was als enige tegen een politiserende beweging met betrekking tot het huwelijk. Ze wilde het huwelijk en de situatie van het gezin volgens Costera Meijer verbeteren en niet afschaffen. Voor dit onderzoek wordt om die reden vooral gekeken naar Hedy d'Ancona. Dit onderzoek benadert het interview echter niet volledig op dezelfde manier. Dit onderzoek is namelijk niet alleen gericht op Hedy d'Ancona maar ook op de rol van Smit, die namens de NVSH deelnam aan het gesprek. Opmerkingen van andere personen dan d'Ancona worden meegenomen wanneer deze van belang zijn om haar visie te verduidelijken of als ze reageert op die opmerking.

Wat zegt d'Ancona over de verschillende onderwerpen?

De aanleiding van het gesprek had deels een economische invalshoek. In eerste instantie had het gesprek zelf ook deze invalshoek. Van Loggem besprak namelijk de relatie tussen de economische en de maatschappelijke noodzaak van een gezin. D'Ancona was hier echter niet goed in thuis en gaf aan dat ze het liever had over de relatie tussen het maatschappelijk noodzakelijke van het huwelijk en het emotionele aspect ervan.⁴⁷ In een latere bijdrage herhaalde ze dat voor veel mensen het huwelijk onbevredigend is.⁴⁸ Een van de bijdragen die de aanleiding waren voor het gesprek, was de analyse van de verschillende alternatieven van het huwelijk. Onder andere Baaij en Torenstra waren van mening dat het huwelijk ook daadwerkelijk achterhaald is. D'Ancona was het hier echter niet helemaal mee eens. Ze wilde uitdrukkelijk niet aan "de maatschappij gaan sleutelen", voordat ze er zeker van was "dat het gezin heeft afgedaan".⁴⁹ Ze zag de tekortkomingen van het huwelijk en het gezin wel, maar vond het niet nodig om de maatschappij drastisch te veranderen.

D'Ancona vervolgde haar betoog met de constatering dat het gezin niet meer alleen een economische noodzaak had, maar dat het tijd was om het gezin 'daadwerkelijk' een kans te geven. Volgens haar was in het verleden het ideale gezin nog niet mogelijk. Vroeger waren relaties

⁴⁷ Geen auteur, 'huwelijk en gezin, een gedachtewiseling', *Sextant* 10 (1969), 12-19, alhier 13

⁴⁸ Geen auteur, 'huwelijk en gezin, een gedachtewiseling', *Sextant* 10 (1969), 12-19, alhier 14

⁴⁹ Ibidem, 14

economisch noodzakelijk en daarom vooral nuttig. Het was nu pas echt mogelijk om bevredigende relaties tussen mensen te hebben, die niet alleen economisch noodzakelijk waren. Deze stelling bleef ze herhalen. Baaij gebruikte later in het gesprek de metafoor dat veel mensen zouden vastzitten aan het idee van een gezin, met de argumentatie dat “er nu eenmaal geen betere sociale constructie mogelijk is”. Hij vergeleek dit met een jas die niet goed was en net zo lang aangepast werd totdat hij wel paste. Baaij zag echter liever dat er een nieuwe jas gekocht werd. D’Ancona reageerde hierop door te zeggen dat deze andere jas misschien niet bestaat. Volgens d’Ancona leek elk alternatief in feite op een huwelijk en kwam de vorm daardoor uiteindelijk altijd op hetzelfde neer, namelijk een langdurige relatie met een persoon.⁵⁰

D’Ancona wees erop dat het huwelijk niet hetzelfde hoeft te zijn als het gezin. Ze vond het huwelijk als instituut onwenselijk en overbodig en ze vond dat er een verkeerd beeld wordt gegeven van de huwelijksdag als de mooiste dag van het leven. Ze vond tevens dat mensen die samen wilden leven, dat gewoon konden doen en daar niet een formeel papiertje voor nodig hadden.

Hoewel het meeste van wat d’Ancona zei ging over het gezin en de noodzaak daarvan, zei ze tussen de regels door ook nog iets specifiek over relaties. Ze zei dat het niet eenvoudig was om vanuit het niets een langdurige relatie met een ander aan te gaan.⁵¹ Het kon volgens haar daarom noodzakelijk zijn om te ‘oefenen’ met het hebben van relaties. Dit oefenen was volgens haar juist in het belang van de kinderen, omdat kinderen geen belang hebben bij continu veranderende gezinssituaties. Uit bescherming van de kinderen was het daarom van belang om niet te lichtzinnig over een relatie te denken waar kinderen uit voort kunnen komen. Alle eerdere relaties waren minder van belang en daarom gunstig, want die konden bijdragen aan de zoektocht naar de beste partner.

D’Ancona was niet negatief over langdurige relaties. Ze zei dat dit in de natuur zat van de mens, die daardoor altijd in dit gedrag terugviel. Het huwelijk als formele gebeurtenis met een officiële trouwerij was volgens haar echter ‘overbodige poespas’. De mens hoeft niet meteen de geschikte partner te vinden. Zolang er geen kinderen in het spel waren, vond d’Ancona dat er best ‘geoefend’ kon worden. Een vaste relatie en daarmee twee opvoeders, vond zij het beste voor het kind. Over communes en dergelijke alternatieven voor het huwelijk was ze niet erg te spreken.

⁵⁰ Ibidem, 14

⁵¹ Ibidem, 14-15

Welke rol nam de NVSH in het gesprek aan en welke visie schuilt er achter de woorden van de NVSH?

Aan het eind van het gesprek werd bediscussieerd hoe de maatschappij mensen kan belemmeren en vormen ten aanzien van relaties. Van Ussel beweerde dat het type relaties dat mensen aangaan, gevormd werd door de maatschappij. De Boer vervolgde dat het belangrijk was dat de eigen belemmeringen niet doorgegeven mogen worden aan anderen. Zijn streven was daarom om deze belemmeringen af te breken. Smit, die namens de NVSH de gespreksleider was, stelde dat iedereen het erover eens was “dat er in de huidige maatschappij onvoldoende vrijheid bestond voor andere vormen dan het huwelijk en gezin”.⁵² Dit is echter een suggestieve, niet geheel juiste samenvatting van de verschillende meningen. Hedy d’Ancona was immers een voorstander van het huwelijk, maar dan in moderne vorm, namelijk wanneer twee volwassen personen een langdurige relatie met elkaar aangaan. Het huwelijk kreeg volgens haar nu pas echt een kans, omdat het huwelijk niet meer per se nuttig hoefde te zijn.⁵³ Dat de visie van d’Ancona over het hoofd werd gezien door Smit, kan verklaard worden door het feit dat dit waarschijnlijk in het belang van de discussie was. Door in ieder geval een samenvattende opmerking te maken, kon de discussie immers verder gaan. Wel blijkt hieruit welke richting Smit de discussie op wilde sturen. Hij wilde namelijk peilen wat er moest gebeuren om de samenleving te hervormen, wat hij waarschijnlijk zag als de rol van de NVSH.

Smit stelde daarna de vraag hoe de maatschappijverandering daadwerkelijk vormgegeven moest worden.⁵⁴ Torenstra ging hierop in; hij was van mening dat hier een taak lag met betrekking tot communes. De NVSH moest hier volgens hem leidend in zijn en bepalen of een commune mocht blijven of niet. Ook Joke Swiebel zag hierin een taak voor de NVSH. Zij wilde dat de NVSH zich veel meer in de politiek ging mengen. Volgens haar was het huwelijksideaal een constructie die zeer moralistisch is. Het huwelijk was een dwangbuis. De overheid moest deze constructie daarom niet overnemen. Dit gebeurde volgens haar op dat moment wel. De overheid baseerde immers veel wetgeving en maatregelen op het huwelijk. De NVSH moest daarom ook politiek optreden.

De NVSH leek in dit gesprek een neutrale rol te spelen. Niets was echter minder waar, want de NVSH nam wel degelijk een standpunt in, maar niet in de discussie zelf. De NVSH stuurde het gesprek, zowel voorafgaand aan het gesprek als tijdens het gesprek. Voorafgaand aan het gesprek stuurde de NVSH de discussie onder andere op twee manieren. Ten eerste nam zij het initiatief voor het gesprek. De NVSH koos het onderwerp en bedacht dat hier een rondetafelgesprek over gehouden moest worden. Hiervoor werden in inleidende auteurs gekozen, die een bepaalde insteek hadden in het gespreksonderwerp. Hieruit volgt de tweede vooraf gekozen beïnvloeding van de NVSH. Door de onderwerpeuze voelden personen of organisaties zich meer of minder geneigd om deel te nemen aan het gesprek. De NVSH had daarmee ook invloed op de deelnemers, waardoor verwacht kon worden dat er een bepaalde gespreksdynamiek zou ontstaan. Door met betrekking tot het onderwerp voornamelijk progressieve personen uit te nodigen voor het gesprek, kreeg het gesprek immers een bepaalde richting. Ook gedurende het gesprek was NVSH niet volledig neutraal. Dit was echter niet te voorkomen, omdat een gespreksleider in een gesprek altijd de gespreksdynamiek beïnvloedt. Smit maakte samenvattingen van de discussie die discutabel waren en zorgde daarmee dat sommige meningen ondergesneeuwd werden. In hoeverre deze beïnvloeding van de NVSH bewust was of niet, is niet duidelijk, maar de NVSH stond in ieder geval niet neutraal in het gesprek.

Hierin kan een voorzichtige typering van het karakter van de NVSH gezien worden. De NVSH leek op progressieve bewegingen, zonder daadwerkelijk een actiep partij te worden. Daarentegen probeerde de NVSH via onderzoek vernieuwing te bestuderen. De NVSH was echter niet meer de organisatie die alleen geboorteregeling wilde bereiken.

⁵² Ibidem, 19

⁵³ Ibidem, 14

⁵⁴ Ibidem, 19

Wat was de visie van Dolle Mina op seksualiteit en gender?

Een jaar na het rondetafelgesprek aan het eind van 1970, ontstond Dolle Mina. Deze feministische groep streed, evenals de MVM, voor vrouwenemancipatie. Zij deed dat echter op een andere manier dan de bestaande organisaties. Het karakter van deze organisatie wordt vooral duidelijk wanneer deze vergeleken wordt met andere organisaties. Er volgt daarom een vergelijking tussen Dolle Mina en de MVM.

Het beeld dat Costera Meijer hanteert over Dolle Mina, is die van 'toffe meiden' die speels (ludiek) en met veel gevoel voor timing een nieuw imago neerzetten.⁵⁵ Hier tegenover staat de typering van de al bestaande organisaties en bewegingen, als "oude rancuneuze vrijsters die hun gelijk bevochten en gehuwde nette werkende dames die op basis van argumentatie onrechtvaardigheid probeerden aan te tonen."⁵⁶ Dolle Mina was vernieuwend in haar stijl en standpunten ten opzichte van de bestaande organisaties.

Dolle Mina was zich bewust van de media. Ze zocht de publiciteit op, omdat media-aandacht een deel van de strategie was om gestelde doelen te behalen. Dolle Mina verbrandde korsetten, vroeg pas getrouwde vrouwen of ze ook een 'blanke slavin' waren en sloot openbare herentoiletten symbolisch af met linten. Tevens werd er een openbare crèche georganiseerd en werd de Miss-Holland-verkiezing verstoord. Dolle Mina zocht door deze acties de confrontatie op waarmee ze de ogen van de maatschappij probeerde te openen voor verborgen ongelijkheid in triviale dingen, zoals het plasrecht. Dolle Mina probeerde via ludieke acties haar doelen te bereiken, terwijl de MVM dit via de meer officiële wegen probeerde, namelijk via het parlement en belangenorganisaties.

Er kan ook gekeken worden naar het verschil tussen de doelgroepen van de MVM en Dolle Mina. De MVM streed voornamelijk voor de elitevrouwen, die al zelfbewust waren en in feite al bevrijd waren van het juk van de onderdrukking.⁵⁷ Dolle Mina stond symbool voor de jonge nieuwe generatie, die zich bewust was van haar positie. De vrouwen van Dolle Mina durfden hun vrouwelijkheid in te zetten voor de zaak. Het jeugdige karakter van de vrouwen werd benadrukt. Dit in tegenstelling tot de vrouwen van de MVM, die meer het imago hadden van getrouwde, elitaire moeders. Dolle Mina had daarmee een andere doelgroep dan de MVM.

Concluderend verschilde Dolle Mina op verschillende punten van de MVM. Dolle Mina had een jeugdiger imago, kwam niet alleen voor de elite op, maar ook voor de gewone vrouw en probeerde haar doelstellingen vooral via publiciteit te bereiken. De MVM probeerde daarentegen veel meer een evolutie te bereiken.

Dolle Mina kan ook inhoudelijk bestudeerd worden. Een van de dingen die Dolle Mina deed was pamfletten uitdelen. Op een van die pamfletten stond de volgende tekst:

Bent u ook een blanke slavin, en wilt u dat ook blijven?

Aktiegroep De Dolle Mina wil afschaffing van vrouwenlavernij

Zij wil acties voor:

**gratis creches*

**gelijk loon voor man en vrouw*

**afschaffing van de dubbele seksuele moraal*

**legale gratis abortus*

**openbare wc's voor vrouwen*

**herziening van de rolverdeling van en vrouw, binnen en buiten het huwelijk*

Deze tekst werd door de kranten overgenomen. De kranten gingen er in de berichtgeving echter al snel van uit dat de lezers wisten waar Dolle Mina voor stond. Daardoor ging de meeste aandacht in

⁵⁵ Costera Meijer, *Het persoonlijk wordt politiek*, 99

⁵⁶ Ibidem, 104

⁵⁷ Ibidem, 102

de artikelen naar de ludieke acties.⁵⁸ De pamfletten en acties speelden een grote rol in het vormen van de identiteit van Dolle Mina. Het is de vraag of Dolle Mina zich bewust was van het feit dat de meeste aandacht van de media naar de acties ging en daardoor minder naar de inhoud. Desondanks wordt voor het vaststellen van de inhoudelijke visie van Dolle Mina over seksualiteit en gender de lijst van onderwerpen gebruikt die op deze pamfletten stond. Deze pamfletten werden namelijk in de eerste periode van Dolle Mina gebruikt en zitten daarom qua periode redelijk dicht op de periode waarin Provo actief was.

⁵⁸ Liesbeth van Zoonen, *Strijdende vrouwen*, 162

Op welke manier lijkt Provo op de verschillende vrouwenbewegingen en met welke vrouwenbeweging heeft Provo het meeste gemeen?

Het Witte Wijvenplan, van Irene van de Weetering is gebaseerd op een aantal ideeën. Zo wilde ze betere voorlichting voor jongeren. Ze vond de bestaande voorlichting, waar onder meer de NVSH bij betrokken was, niet voldoende. Dit ontbreken van voorlichting zou volgens haar tot veel problemen leiden, zoals ongewenste zwangerschappen. De motivatie voor het plan van Van de Weetering lijkt deels op het doel van het bestaan van de NVSH. Beiden hadden de gedachte dat seksuele opvoeding en voorlichting maatschappelijk noodzakelijk was. Het idee van Van de Weetering ging echter verder dan de taak die de NVSH op dat moment had. De vergelijking tussen het plan Van de Weetering en de NVSH toont aan dat het Witte Wijvenplan een uitbreiding was van de bestaande functie en visie op seksualiteit van de NVSH.

Het plan van Van de Weetering en Dolle Mina lijken in zekere zin ook op elkaar. Er is in dit onderzoek niet primair gekeken naar de stijl van de verschillende bewegingen. Toch is er een grote overeenkomst in stijl tussen Provo en Dolle Mina. Provo en Dolle Mina hadden beiden het imago van een jonge frisse generatie, die verandering in de samenleving wilde. Beide organisaties wisten de media te bespelen en kregen daar veel aandacht van. Dat zijn echter voornamelijk aspecten van de vorm van de beweging. Inhoudelijk bestaan er zowel verschillen als overeenkomsten. Een overeenkomst is dat ze zich beide verzetten tegen de dubbele seksuele moraal. Van de Weetering schopte tegen de heilige huisjes en verzette zich tegen de afgedwongen preutsheid van de kerk. Ze was van mening dat vrouwen niet veroordeeld moesten worden vanwege het feit dat ze geen maagd meer waren en ook 'geoefend' hadden met relaties. Het zich afzetten tegen deze dubbele seksuele moraal, was een van de punten op de pamfletten die Dolle Mina uitdeelde.

Een verschil tussen Dolle Mina en Provo zit in het persoonlijke aspect. Bij Dolle Mina ging 'het persoonlijke' onderdeel uitmaken van het debat. Dolle Mina's waren in hun ogen zelf slachtoffers. Het probleem van vrouwenonderdrukking was ook hun probleem en daardoor waren ze lotgenoten. Ze hadden last van de dubbele seksuele moraal, het feit dat er geen openbare wc's voor vrouwen waren en het ongelijke loon dat ze betaald kregen. Van de Weetering schreef niet voor zichzelf. Ze wilde de samenleving veranderen, omdat ze dacht dat anderen en de maatschappij aan sich er baat bij hadden. Van de Weetering was immers zelf al getrouwd en had baat bij seksuele voorlichting. Ze kon daarom meer als een wereldverbeteraar gezien worden, terwijl Dolle Mina eerder een protestbeweging was van vrouwen die vonden dat hen onrecht aan werd gedaan.

Met betrekking tot de houding tegenover kinderopvang is ook een vergelijking mogelijk. Door Provo werd het Witte Kinderenplan gestart. Het doel hiervan was om de kinderen meer buiten te laten spelen door de samenwerking van een groep ouders. Buiten spelen met andere kinderen was volgens dit plan goed voor de kinderen. Dolle Mina had ook een plan met kinderen. Een van haar acties was het openen van een openbare crèche. De motivatie hierachter was echter niet hetzelfde als bij Provo. De motivatie van de openbare crèche van Dolle Mina was het feit dat een kind een verantwoordelijkheid was, die een moeder ervan weerhield om te werken en zich te ontplooien. Dolle Mina zag het moederschap en het huishouden als onaantrekkelijk. De vrouw moest zich kunnen ontplooien tot meer dan alleen die taken.⁵⁹ Crèches waren daardoor onvermijdelijk en noodzakelijk. De argumentatie voor de kinderopvang van Dolle Mina was hierdoor gebaseerd op de behoeftes van de vrouw, terwijl de argumentatie van Provo het belang van de kinderen was.

Niet alleen Dolle Mina streed voor betaalbare crèches, maar ook de MVM. Toen er in 1970 bezuinigd werd op crèches, organiseerde de MVM samen met de communistische Nederlandse Vrouwen Beweging (NVB) en Dolle Mina meerdere demonstraties. Dit is zeer opmerkelijk, aangezien dit de eerste demonstratie van de MVM was. Hieruit kan geconcludeerd worden dat dit moment voor de MVM van wezenlijk belang was. De MVM deelde het standpunt van Dolle Mina. Provo verschilde hierdoor niet alleen met Dolle Mina, maar ook met de MvM, van mening over de

⁵⁹ Ribberink, *Leidsvrouwen en zaakwaarneemsters*, 134

kinderopvang. Ook hierbij geldt dat de uitkomst van de argumentatie hetzelfde is, namelijk dat kinderen samen spelen in een georganiseerde opvang, maar dat de argumentatie erachter voor Provo en de MVM verschilt.

Over het huwelijk en de seksuele moraal deelde de MVM wel deels dezelfde mening als Provo. Uit het rondetafelgesprek is gebleken dat de MVM het huwelijk, of een andere vorm van een vaste relatie, niet per se als slecht zag. Het moest mogelijk zijn om meerdere relaties te hebben als iemand jong was. Wanneer er echter kinderen waren, was een vaste relatie en daarmee zowel een vader als een moeder, wel ideaal. Provo deelde deze visie gedeeltelijk. Van de Weetering verzette zich tegen de preutse houding van de kerk, die volgens haar een maagdelijke bruid propageerde. Het was volgens haar in het belang van de maatschappij dat jongeren konden oefenen in relaties en niet onvoorbereid een lange relatie ingingen.

Uit het onderzoek naar achterliggende waarden over gender bij het Witte Kinderenplan is gebleken dat Provo deels bestaande genderrollen omver wilde gooien. Ook de MVM wilde de achtergestelde rol die vrouwen hadden aanpakken. De beweging was van mening dat vrouwen in het dagelijks leven ongemak ervoeren. Dit kwam onder meer doordat ze vooral gezien werden als 'vrouw van'.⁶⁰

⁶⁰ Costera Meijer, *Het persoonlijke wordt politiek*, 32

Conclusie

Het Witte Wijvenplan had inhoudelijk een grote overlap met de ideeën van de NVSH, wat als doel had om de bevolking 'seksueel te hervormen'. Het Witte Wijvenplan had ditzelfde doel, maar een verschil was dat Provo wilde uitbreiden waar de NVSH mee bezig was.

Er was tevens overlap tussen de MVM en Provo. Beide wilden de bestaande rolpatronen omver werpen, zoals is gebleken uit het Witte Kinderenplan. Ook de ideeën over het huwelijk lijken overeen te komen, wanneer het leven van Irene van de Weetering bekijken. Van de Weetering was getrouwd met J.H. Donner; een schaker die berucht was vanwege zijn recalcitrante gedrag. Als getrouwde vrouw paste Van de Weetering bij het stigma van de getrouwde vrouw uit de elite, dat bestond over de MVM. Hedy d'Ancona was in het rondetafelgesprek geen principieel tegenstander van het concept van langdurige vaste relaties. Gezien Irene Van de Weetering een geëmancipeerde getrouwde vrouw was, paste ze bij het ideaal van de MVM.

De organisatie die de meeste overlap met Provo had, was echter Dolle Mina. Vooral in de stijl die beide bewegingen hanteerden, zit een grote overlap. Hoewel de stijl van de verschillende bewegingen dit onderzoek niet de hoofzaak is geweest, is het wel noodzakelijk dit te noemen. Provo en Dolle Mina hadden immers hetzelfde imago van een beweging van jonge en innovatieve mensen. Dit imago vormde een groot deel van de identiteit. Beide organisaties waren zich bewust van de invloed van de media en gebruikten de media ook. De acties van beide bewegingen waren er vooral op gericht om media-aandacht te krijgen. Ze waren van mening dat hun doelen bereikt moesten worden via confrontatie en ludieke acties.

Inhoudelijk had Provo ook overlap met Dolle Mina. Beide organisaties verzetten zich uitdrukkelijk tegen de dubbele seksuele moraal. Bij Provo was dit deels de motivatie voor Irene Van de Weetering; ze verzette zich tegen de preutsheid en het maagdelijke ideaal van de vrouw. Bij Dolle Mina was deze kritiek op de dubbele seksuele moraal een van de punten die op het pamflet stond dat ze uitdeelde.

Ook met betrekking tot de rolverdeling was er grote overlap tussen Dolle Mina en Provo. Dit betreft hetzelfde punt waarvoor ook overlap was tussen de MVM en Provo. Dolle Mina en Provo beide wilden de traditionele rolverdeling, waarbij de man de kostwinner was en de vrouw thuiszat, omgooien. Dit was een van de punten die op het pamflet van Dolle Mina stonden. Bij Provo is dit terug te zien in het feit dat ook mannen geacht werden mee te draaien binnen het Witte Kinderenplan. De weerstand tegen traditionele rolverdelingen was ook terug te zien in het feit dat Irene van de Weetering niet thuiszat met haar kinderen, maar maatschappelijk actief was; in haar geval bij Provo en in de gemeenteraad.

Er is onderzocht in hoeverre Provo overlap vertoonde met drie verschillende belangrijke organisaties, die verbonden waren aan de vrouwenbeweging en de tweede feministische golf. Het is gebleken dat Provo de meeste overlap had met Dolle Mina. Er is in dit onderzoek alleen gekeken naar de opvattingen, zoals ze bekend waren. Er is aangetoond dat er gemeenschappelijke meningen waren. Nader onderzoek kan aantonen in hoeverre Provo daadwerkelijk van invloed is geweest op Dolle Mina en de andere organisaties. Is het toeval dat Provo's haar standpunten en ideeën over gender deelde met deze andere bewegingen of is hier sprake van beïnvloeding? Was Provo daarmee een voorloper van de vrouwenbeweging in inhoud en stijl? In dat geval zou Provo een succes geweest zijn. Provo wilde geen establishment worden maar juist de dingen in gaan zetten.

Literatuurlijst:

Secundaire Literatuur

Akkerman, Tjitske en Stuurman, Siep, (red.) *De zondige Rivièra van het katholicisme: een lokale studie over feminisme en ontzuiling 1950-1975* (Amsterdam 1985)

Baaij, Hans, 'voorwoord', *Sextant* 10 (1969), 3

Bosch, Mineke, Boek review: *Het persoonlijke wordt politiek, feministische bewustwording in Nederland 1965-1980* Buikhuisen, Wouter, *Achtergronden van nozemgedrag* (Utrecht 1965)

d'Ancona, Hedy, *Het persoonlijke is politiek* (Amsterdam 2003)

Costera Meijer, Irene, *Het persoonlijke wordt politiek, feministische bewustwording in Nederland 1965-1980* (Amsterdam 1996)

Duyn, Roel van, *Het witte gevaar: een vademekum voor provoos* (Amsterdam 1967)

Duyn, Roel van, *diepvriesfiguur: autobiografie* (Amsterdam 2012)

Duyvendak Jan Willem e.a, *Tussen verbeelding en macht: 25 nieuwe sociale bewegingen in Nederland* (Amsterdam 1991)

Frenkel, F.E, *Provo: Kanttekeningen bij een deelverschijnsel* (Amsterdam 1967)

Friedan, Betty, *De mystieke vrouw*, vert. Jan Hardenberg (Amsterdam 1985)

Gitlin, Todd, *The sixties : years of hope, days of rage* (New York 1987)

Grever, Maria, *Feministen en het vaderland. De historische legitimatie van een vrouwelijk "wij-gevoel"* (g.p 1994)

Grever, Maria, 'Het verborgen continent. Een historiografische verkenning van vrouwengeschiedenis in Nederland', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 12 (1986), 221-268

Klein, Marian van der, & Wieringa, Saskia (red.), 'Alles kon anders, protestrepertoires in Nederland, 1965-2005', (Amsterdam 2006)

Koning, M.E.L. en Mijnlief, M.E.L., *De visie van de pers op, Politiek in Nederland 1965-1975: onlusten in Amsterdam 1965-1967* (Den Haag 1991)

Kool-Smit Joke, *Er is een land waar vrouwen willen wonen teksten 1967-1981* (Amsterdam 1984)

Kool-Smit, Joke, 'Het onbehagen bij de vrouw', *De Gids* 130 (1967), 267-281

Koopmans, Ruud, 'Van Provo tot Rara, golfbewegingen in het politiek protest in Nederland', in: Jan Willem Duyvendak e.a. (red.) *Tussen verbeelding en macht, 25 jaar nieuwe sociale bewegingen in Nederland* (Amsterdam 1991), 59-77

- Korzec, Michel, *Ik kan alles uitleggen* (Amsterdam 1994)
- Lans, J. v.d., 'Beeldvorming over de jeugd', in *Psychologie van Maatschappij* 13 (1980)
- Loggum, Manuel van, 'het huwelijk, de enige mogelijkheid', *Sextant* 10 (1969), 9-11
- Loo, Vilan van de, *de vrouw beslist : de tweede feministische golf in Nederland* (Wormer 2005)
- Meijer, Leonoor, *Hedy: feministe, politica, actievoerster* (Amsterdam 2012)
- Melucci, Alberto, *Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society*, (Philadelphia 1998)
- Meulenbelt, Anja, *Wat is feminisme?* (Amsterdam 1981)
- Nabrink, Gé, *Seksuele hervorming in Nederland, achtergronden en geschiedenis van de Nieuw-Mathusiaanse Bond (NMB) en de Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming (NVSH), 1881-1971* (Nijmegen 1978)
- Nescio, *Titaantjes* (Haarlem 1918)
- Pas, Niek, *Provo, mediafenomeen 1965-1967* (Amsterdam 2015)
- Ribberink, Anneke, *Leidsvrouwen en zaakwaarnemers, een geschiedenis van de Aktiegroep ManVrouw Maatschappij (MVM), 1968-1973* (Hilversum 1998)
- Ribberink, Anneke, 'Man vrouw maatschappij in actie, een politieke organisatie in de tweeslachtige late jaren zestig', in: Marian van der Klein en Saskia Wieringa (red.) *Alles kon anders, protestreportoires in Nederland 1965-2005* (Amsterdam 2006), 71-86
- Righart, Hans, *De eindeloze jaren zestig, Geschiedenis van een generatieconflict* (Amsterdam 1995)
- Sevenhuijsen, S.L., *Double trouble, de moraal van het feminisme: oratie* (Utrecht 1990)
- Sunier, Thijl, *Emancipatie en subcultuur, sociale bewegingen in België en Nederland* (Amsterdam 2000)
- Ussel, J. van, 'zin en onzin over het gezin', *Sextant* 10 (1969), 5-8
- Weerlee, Duco van, *Wat de provo's willen* (Amsterdam 1966)
- Zoonen, Liesbet van, *Moeten strijdende vrouwen zo grof zijn? De vrouwenbeweging en de media* (Amsterdam 1991)

Primaire Bronnen:

Krantenknipsels Archief Provo, inventarisnummer: doos 23, map 3,
International Institute of Social History, -Amsterdam:

-Onbekend krantenartikel, *Telegraaf*, 6 april 1966

-‘Provo na de dood van Provo, hedy d’Ancona over de levensvatbaarheid van de hinderlijk witte plannen van welee’, onbekende krant,

-Frans Hulskorte, onbekend krantenartikel, *Vrij Nederland*, (28 mei 1966)

~‘onbekend krantenartikel’,

~‘onbekend krantenartikel’, *Het Parool*, 26 april 1966:

-‘Onbekend krantenartikel’

Rondetafelgesprek Sextant:

Geen auteur, ‘huwelijk en gezin, een gedachtewiseling’, *Sextant* 10 (1969), 12-19,

Websites:

<http://www.hpdetijd.nl/2015-05-25/vandaag-zou-provo-50-jaar-zijn-geworden-interview-met-roel-van-duijn/>, geraadpleegd op 30-12-2015